

SEMNIFICAȚIA JUDICATIVĂ A KRINAMENULUI

CEZAR ROȘU

„Lumea năzuiește mai degrabă să se prindă singură în forme proprii. Totul se petrece ca în cazul limitării lucrurilor: limitarea poate veni din afară, și atunci limita este impusă; ori limita este granița pe care și-o dă lucrul însuși, iar atunci ea vine dinăuntru. (...) formalismele (...) omogenizează lumea spre a o pune în formă. (...) și, după îndemnul și cu autoritatea științelor exacte, se impun astfel construcții formale ce dau săgeții timpului atâta iuțeală, încât par să precipite totul, în lumea omului, spre entropia finală. Așa însă cum formele vii rezistă formelor gata făcute, la fel încearcă să reziste și năzuințele formative ale oamenilor sau ale istoriei”¹.

După cum în lumea fizică, macroscopică, a sistemelor complexe se constituie două direcții opuse (una, de omogenizare, indicată de principiul al doilea al termodinamicii spre moartea universului; a doua, direcția inversă, de eterogenizare, „pentru a constitui materia vie, organizată, în virtutea unui principiu biologic al excluziunii, asemenea principiului de excluziune al lui Pauli, însă mult mai greu de formalizat”² decât acesta), tot așa în logică se conturează, pe lângă direcția clasică a elementelor omogenizării, a elementelor puse din exterior în uniformă (a identității = logica lui Ares), o nouă direcție, către eterogenizare (logică a nonidentității sau a identității unilaterale), a elementelor ce-și dau ele formă, ca fiind unități dinamice, „de la sine active”.

Numai o astfel de direcție poate da seama de diversitatea calitativă a lumii. Dacă principiul de excluziune (nedemonstrat încă de gândirea științifică și inexplicabil atât pentru logica clasică, cât și pentru cea matematică – logici ce domină încă această gândire) este cel care instaurează diversitatea lumii (îngăduind repartiția variată a electronilor în straturile atomilor, justificând teoria valenței – altfel, universul n-ar fi decât o mare infinită de particule ce se sustrag acestui principiu: fotonii), atunci el ar putea fi explicabil într-o altfel de logică. Una care, cum remarcă Noica, nu va mai înțelege didactic complexul prin simplu, ci, „după cum par a spune și unele explicații științifice de astăzi”³, tocmai complexul va explica simplul (ontologic – generalul orientat spre individual, logic – întregul care stăruie în parte). Această logică nouă, rămasă din păcate – cum spune autorul – doar o *pregătire* și numită de către el *Logica lui Hermes*, va trebui să impună alte

¹ Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Cartea Românească, 1986, pp. 7–8.

² Ștefan Lupașcu, *Logica dinamică a contradictoriului*, București, Editura Politică, 1982, p. 37.

³ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 44.

forme logice, care să stea sub semnul unei relații speciale a individualului cu generalul, și pe care, pentru a da seama de toată diversitatea lumii (să se regăsească în ele nu numai științele naturii, ci și cele ale spiritului), Constantin Noica le va numi, cu un termen mai cuprinzător, *formații logice*. Trebuie spus aici că toată logica constituită (atât cea clasică, a incluziunii claselor, cât și cea matematică bazată pe teoria mulțimilor) „începe cu trei termeni”: Individual, Determinații și General (ale căror roluri le joacă: subiectul, termenul mediu, predicatul – în logica clasică; obiectul, proprietatea, relația – în logica matematică), care însă nu sunt niciodată idempotenți în demersul logic (cel puțin unul este în carență). În orice caz, individualul este desconsiderat în amândouă. Logica lui Hermes trebuie să înlăture acest neajuns, noile forme logice trebuind să reflecte noua direcție a eterogenizării, a diversificării lumii cu manifestările ei de autoorganizare, atât în lumea anorganică, cât și în lumea vie sau a întruchipărilor spiritului. Ea trebuie să înlocuiască ordinea mecanică, sistemică (în care partea, deși integrantă, nu exprimă direct întregul⁴) cu ordinea prin fluctuații (în care partea este în *intimitate* cu întregul, amândouă fiind în permanentă transformare, ordine ce nu se regăsește doar în procesele chimice, ci în procesele evolutive din toate domeniile) și să opereze cu alte mulțimi.

Prima formă logică propusă este *holomerul*, prin care câmpurile logice se exprimă în primul moment, adică acea situație ce reprezintă corespondentul logic al funcției *închiderii ce se deschide* din *Tratatul de ontologie*. „În lumea aceasta indiferentă, în care părțile sunt părți și se lasă subsumate de vaste întreguri, apar părți ce se ridică la puterea întregului, ies din contingentă și dau fenomenul holomeriei”⁵. Dacă logica subsumării are ca punct de plecare conceptul, deși el este, cum spune Noica, un capăt de drum („toate sfârșesc la concept în mulțimile secunde”, cum vom vedea în partea a doua a *Scrisorilor*) și nu un început (să nu uităm că Ființei – cercul ultim din ontologie – îi corespunde în logică conceptul tuturor mulțimilor, unitatea finală, care nu e dată, ci se face, una care nu poate fi obținută decât la limita ei ideală⁶), noua logică trebuie să plece, ca în orice demers științific, de la o unitate și aceasta va fi holomerul în faza lui primă: individual-generalul în indistincția lor⁷ și să sfârșească la concept (ca densificare maximă a câmpului logic prin compenetrarea celor trei termeni: I, D, G). Astfel, în cazul ei, nu mai putem vorbi despre noțiune – caracteristică claselor logicii lui Ares, ci despre concept.

Toate cunoștințele despre un obiect, fie fizic, fie logic, sunt concentrate în noțiunea obiectului respectiv. Scopul ultim al cunoașterii în genere, deci și al celei științifice (nu scopul imediat, de stabilire a unor adevăruri generale – teoreme sau legi), îl constituie determinarea cât mai completă a obiectelor lor. Se ajunge, dar într-un fel se și pleacă de la ele, de la o pre-cunoaștere a obiectului cu cercul metodologic. Scopul aritmeticii este determinarea noțiunii de număr cu subspeciile

⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁵ *Ibidem*, p. 31.

⁶ Cf. Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 96.

⁷ Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Humanitas, 1986, p. 52.

lui: natural, întreg, rațional, irațional, complex; cel al geometriei (euclidiene), figura geometrică cu cercul, poligonul, cubul etc., iar cel al logicii, noțiunea de formă logică cu structura ei: subiect, predicat, variabile și constante logice⁸. În logica lui Hermes, ultima simplitate la care conduce compenetrația elementelor purtătoare de întreg ar trebui să fie cea a întregului însuși, care devine astfel mulțime definită. „Căci o mulțime definită este, formal logic, *concept*, așa cum pe plan metafizic poate fi privită ca *Idee*, pe plan biologic ca specie, pe plan istoric drept *configurație în timp* și pe plan spiritual drept *valoare*”⁹. Cu cât este determinat de mai multe elemente, conceptul se îmbogățește în conținut, astfel că raportul clasic invers proporțional al sferei și conținutului, al intensiunii obiective, nu va mai funcționa aici, ci va funcționa, pe lângă legea menținerii sferei, în cazul intensiunii subiective, legea raportului direct, a intensiunii comprehensive unde, alături de notele generice, conotative, ale intensiunii obiective caracteristică logicii lui Ares, vor apărea și note accidentale (atât timp cât suntem în paradigma: nimic nu este dat, totul se face). Trebuie însă subliniat că această, să-i spunem, intensiune prin înțelegere (a înțelege = a vedea întregul prin parte¹⁰) nu se limitează, cum spune Noica, la demersul de gândire caracteristic științelor omului, ci îl regăsim în fizica contemporană unde noțiunea de particulă elementară care, în fizica clasică, era caracterizată doar prin parametrul masă, s-a îmbogățit prin adăugarea notelor: sarcină electrică, spin, spin izobaric, durată de viață și straniețate, ceea ce a dus la creșterea sferei: leptoni, mezoni, barioni. Problema raportului dintre sfera și conținutul noțiunii este cea care face, de fapt, diferența dintre cele două logici (logica lui Ares ce presupune o descriere statică a lumii, față de logica lui Hermes, o logică ce presupune înțelegerea dinamică a ei). Legea raportului invers nu este decât un caz particular, ea rămânând valabilă doar atât timp cât considerăm noțiunea în mod static. Când o privim din punct de vedere dinamic, cu tensiune în ea, ca holomer, ea deschide adevărate câmpuri logice. „Privind deci în mod dinamic, noțiunea cu sfera cea mai mare e cea mai bogată în conținut, căci cuprinde posibilitatea de a dobândi numeroase note când e pus în condiții variate.”¹¹

Dacă conceptul este capăt de drum, iar o logică a complexificării (în care elementele tind să fie Unu – care ca și Ființa nu se predică, spre deosebire de logica omogenizării, în care ele tind să fie *una* și gândirea se manifestă ca un demiurg, din afară, asociind noțiunile în judecăți, iar pe acestea în raționamente) nu poate avea *demiurgia*, adică forța dislocantă a logicului, în altă parte decât în sine, de unde poate începe atunci reflexiunea logică? Se poate pleca, răspunde Noica – ca în orice demers științific –, numai de la o unitate, de la holomer ca unitate „de la sine activă”, de la un individual-general ce iese din inerția statistică (unde totul *stă* sub o lege) și intră în buna devenire (unde „ceva *devine* sub o lege pe care o reflectă neîncetat”¹²). Ca orice formă logică, această unitate rămâne și ea una a generalului

⁸ Cf. Petre Botezatu, *Introducere în logică*, vol. II, Iași, Editura Graphix, 1994, p. 9.

⁹ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 157.

¹⁰ Cf. Constantin Noica, *op. cit.*, p. 144.

¹¹ Ion Petrovici, *Curs de logică*, Iași, Institutul European, 2000, pp. 84–85. Problema raportului direct a fost semnalată pentru prima dată în *Teoria noțiunilor* (1910), ea fiind anterioară celei a lui Goblott în *Traité de logique* (1918).

¹² Constantin Noica, *op. cit.*, p. 37.

(nu putem cunoaște decât generalul, spunem încă din vremea lui Aristotel), numai că, în cazul acesta, este vorba de unul concret, potențând și nu sărăcind realitățile precum cel abstract și, pus în slujba individualului, face ca unitatea să devină mult mai flexibilă, acoperind nu numai științele omului, cărora se adresa în primul moment logica lui Hermes, ci și științele naturii, odată cu descoperirea particulelor „ce se descompun în părți din care nu au fost compuse niciodată”¹³. Situația aceasta a individualului încărcat de sensurile generalului nu este în mod strict o judecată, nici concept¹⁴. Această unitate logică activă este una sintetică prin natura ei tensională (dialectică, prin contradicția unilaterală pe care o conține), nu una de sinteză, unde părțile se însușesc și se multiplică dintr-o perspectivă exterioară. Ea nu se poate lega cu altceva pentru a da o altă formă logică, de natura judecării, cum se întâmplă cu unitățile inerte, ci *se dezleagă* sub acțiunea acelei forțe dislocante a rațiunii pe care o exprimă *devenirea logică*. „Suntem acum în situația de a determina prima formă logică: cuplajul individualului cu generalul. Am început prin a determina (...) *unitatea* de la care trebuie să plecăm: holomerul, respectiv individualul-generalul în indistincția lor. Am stabilit, în al doilea rând, *operația* logică fundamentală, care era disociația. Acum întâlnim ca prima formă logică, produsul acestei disociații, pe care nu-l putem numi *judecată* (oricât am spune că ea se obține prin disociere și nu prin compunere), căci termenul restrânge la gândire: astfel că, făcând din judecată un caz particular, va trebui și de astă dată să dăm un nume nou, folosind aceeași rădăcină greacă a disocierii și judecării (krinein), și vom spune: krinamen”¹⁵.

Trebuie făcută aici o distincție, fără de care pasajul de mai sus poate crea confuzii: și unitatea de la care pleacă demersul cognitiv și rezultatul la care se ajunge în urma disocierii reprezintă aceeași formă: individual-generalul. Trebuie să facem distincția dintre cele două faze ale holomerului¹⁶: *holomerul ca unitate indistinctă* și *holomerul ca unitate distinctă* (cuplul I-G) ce reprezintă „pașii” al doilea și al treilea din schema dialectico-tetradică, care sunt răspunzătorii de nașterea individualului din încrucișarea elementelor (generalurile concrete). Întreg procesul, care se desfășoară după această schemă și care este de fapt synalethismul¹⁷, începe printr-o operație de depotențare a elementelor și apare individualul statistic sau *holomerul ca individual-general indistinct* – moment în care își capătă conturul; apoi, prin trecerea mediului extern în mediu intern sau disocierea câmpului, ia naștere individualul logic sau *holomerul ca individual-general distinct* – moment în

¹³ *Ibidem*, p. 39. Întâlnim și aici problema raportului direct dintre sfera și conținutul conceptului, astfel că, și din acest punct de vedere, nu avem în holomer un corespondent în sens obișnuit al formei logice noțiune.

¹⁴ Cf. Constantin Noica, *op. cit.*, p. 31.

¹⁵ *Ibidem*, p. 52.

¹⁶ Fiind o logică a devenirii (unde se creează situații în care „ceva devine sub o lege”), logica lui Hermes este una speculativă, iar formele ei (avându-și temeiul în ele însele) sunt și ele speculative. Vorbim de faze ale holomerului, de o cronologie, de un proces după o schemă dialectico-speculativă în patru etape: element (generalul concret)-individualul statistic-individualul logic-element.

¹⁷ Silogismul nu reprezintă decât prima latură a procesului: trecerea mediului extern în mediu intern și de aceea el nu este decât un caz particular al synalethismului, așa cum judecata nu era decât un caz particular al krinamenului, synalethismul reunind ambele laturi, desfășurând și trecerea mediului intern în mediu extern.

care individualul statistic intră în procesualitate, adică individualul și generalul se depărtează unul de altul, intră în expansiune, dar una în care ei continuă să fie legați. Ultimului moment al procesului îi revine deschiderea spre elementele din care a provenit. Mediul intern trece în mediul extern și aceasta este opera unei alte operații: compenetrația. Trebuie specificat aici că teoria mulțimilor secunde din *Scrisori...* este teoria elementelor din *Tratat*, synaethismul reprezentând chiar mecanismul dialectico-tetradic din ontologie.

În primă instanță, holomerul, fiind un compus, pare a fi ceva de natura judecății. În urma disociației individualul și generalul se vor ivi ca părți distincte, dar nu vom avea un subiect și un predicat, ci un S-P, căci cele două elemente rămân în continuare legate în variația lor solidară. Cu această variație solidară și ținând cont de creșterea complexității prin legea raportului direct între sferă și conținut, holomerul este mai degrabă analogul conceptului decât al judecății din logica clasică. Dar și în cazul krinamenului s-ar părea că, în primă instanță, el este de natura judecății în sensul clasic, fiind compusul unui S și a unui P, numai că cuplarea lor nu poate fi una de predicatie, fiind mai degrabă o funcție. Krinamenul nu poate fi prins într-un proces de legare a termenilor, avându-i deja, într-un fel, legați. El nu poate suferi decât un proces de dezlegare, de discluziune. Lui, Constantin Noica îi atribuie o sferă mai largă decât cea a gândirii, așa încât, în locul copulei – el nu va mai păstra structura logicii clasice, cum a făcut-o Hegel dând însă altă semnificație formelor logice – apar, pe lângă subiectul și predicatul judecății, determinațiile, fără de care orice deschidere, orice devenire, rămâne blocată, ivindu-se astfel un triunghi logic: I-D-G (corespondentul logic al modelului ontologic din *Tratat*), care poate ajunge uneori la forme saturate, dar în cele mai multe cazuri rămâne nesaturat, prin cuplarea numai a doi termeni. Iau naștere astfel șase tipuri de judecăți care, având legați câte doi termeni ai triunghiului, reflectă cele șase precarități ontologice. Apariția determinațiilor în structura krinamenului va duce la un tablou al judecăților total dferit, prin semnificația lui, de tabloul logicii tradiționale: el nu va mai exprima *cum*-ul judecății, *quomoditate* ei, ci *ce*-ul judecății, *quidditatea* ei¹⁸.

Ca și synaethismul, care reunește două operații consecutive (depotențarea – corespunzătoare trecerii mediului extern în mediu intern și potențarea – corespunzătoare trecerii inverse), krinamenul reunește și el două operații consecutive: disocierea (elementului în I și G) și asocierea (disociat fiind de general, individualul rămâne totuși sub puterea lui), și tocmai datorită acestui fapt procesul dezlegării nu devine o descompunere, ci o compunere în înlănțuirile ce vor urma primei disociații. Funcția judiciară a krinamenului este în esența sa trecerea de la *individualul statistic* la *individualul logic*, adică parcurgerea pașilor 2 și 3 ai schemei dialectico-tetradice, ai adevărului întemeiat (= rabaterea temei asupra ei înseși, a temei „propusă ca posibilă la tema înțeleasă ca reală”¹⁹). Trecerea posibilului în real nu se poate face fără un mijlocitor și acesta este individualul, anume individualul logic. Holomerul, în ipostaza *individualului logic*,

¹⁸ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 79.

¹⁹ *Ibidem*, p. 173.

reprezintă pasul al treilea al procesului. Acesta (elementul mulțimii cu un singur element din *Teoria mulțimilor secunde*) este o închidere ce se deschide: o închidere (*depotențare*) a generalului (*mulțimii*) într-un individual (*element al mulțimii*) ce se deschide (*potențază*) prin *compenetrație* către generalul (*mulțimea*) din care a provenit, așa cum orice exemplar al unei specii este închiderea în el a speciei care se deschide către sine prin mijlocirea individualului. Parcurgerea tuturor etapelor procesului este însuși synalethismul. S-ar părea că există o contradicție în faptul că rațiunea are în ea această forță dislocantă, pe când esența ei este tendința spre unitate. Dar contradicția este doar aparentă, căci unitatea aceasta, cuplajul I-G, nu este una de sinteză, care doar armonizează din afară diversul, ci una sintetică ce se păstrează ori se regăsește în diversificare. Aici regăsim poate cel mai bine principiul de excluziune al lui Pauli, în această unitate logică, ce stă sub semnul contradicției unilaterale care, prin transformările ei aduse de rațiunea dislocantă, dă forme atât de variate. El nu se poate regăsi într-o lume ce se manifestă sub semnul unei contradicții bilateral-blocante ca cea a lui Hegel. Tot contradicția unilaterală a cuplului face ca disocierii să-i urmeze o asociere, adică, metodologic, unui fel de analiză să-i urmeze o sinteză, iar din punct de vedere gnoseologic integrarea obiectului cunoașterii într-un întreg.

Problema cunoașterii în funcție de raportul logic parte-întreg, care constituie nucleul logicii lui Hermes, nu poate fi pusă în afara raportului dintre substanță și funcție. Dezvoltarea cunoașterii, pe lângă relativizarea unor categorii (spațiul și timpul, de exemplu) considerate în trecut absolute, a dus și la pătrunderea unor obiecte neclasice, care au ridicat la rândul lor problema regândirii unor concepte fundamentale ale științei și odată cu acestea și a unor categorii filosofice. Situația aceasta a dus la necesitatea întoarcerii la fundamente prin cercetări interdisciplinare, în special fizico-filosofice. Concepția clasică pune accentul pe formațiunile substanțiale neglijând funcționalitatea lor (interacțiunile dintre ele) și pe starea de obiect distinct, izolat. Metodologic, era vorba de o *închidere* a formațiunilor ontologice punând accentul pe invarianța și stabilitatea lor. Concepția modernă, în primul rând, pune accentul pe raportul *mediu intern-mediul extern* în sensul deschiderii obiectului către mediul extern, crescând influența acestuia. În al doilea rând, odată cu teoria sistemelor, într-un sistem, pe lângă stările de *parte* ca entitate distinctă și *întreg* (sistemul însuși), au apărut și elemente nedisociabile, existente numai în interacțiune, cum sunt quarcurile, dar și entități instabile, disociabile, corespunzătoare interacțiunii slabe. Astfel, într-o paralelă logic-ontologic, individualul ar fi răspunzător de forța gravitațională (ea nu apare și nu este semnificativă decât în jurul unui corp ceresc), elementul (generalul concret, unda, câmpul) de cea electromagnetică, iar elementele nedisociabile de forța nucleară tare. Metodologic, în concepția modernă, este vorba de o deschidere către funcțional, o trecere de la substanțial la relațional. Deosebirea dintre cele două concepții va corespunde în *Logica lui Hermes* deosebirea dintre raporturile pe care le au cele două mulțimi (mulțimea de primă instanță și mulțimea secundă) cu elementele lor. „Pe acestea din urmă le caracterizează faptul că, în cazul lor, mulțimea nu rămâne simplă colecție, după cum elementul iese din rigiditatea lui de element distinct”²⁰. Ieșirea elementului din rigiditatea lui

²⁰ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 142.

de element distinct nu se face însă prin multiplicare (căci unitate distinctă fiind și subiect nu se poate multiplica precum mulțimea, care este o proprietate și un predicat), ci printr-o diversificare, ce se va produce ca o răspândire de unde pornind de la o vibrație originară²¹. Dacă formalismul logicii lui Hermes, care fundamentează viziunea ontologică a lui Noica, reflectă doar într-o măsură aproximativă mecanica ondulatorie, el va descrie însă, într-o măsură mult mai exactă, teoriile complexității, ale proceselor *irreversibile* – cele care fac puntea dintre ființă (fie că vorbim de câmpuri materiale, fie de câmpurile vieții, ale logosului sau ale spiritului) și devenire. Sub categoria *devenirii întru ființă* stau aceste teorii care descriu fenomene, în care structuri ordonate apar dintr-o masă omogenă, nediferențiată (indistinctă) și neordonată și se dezvoltă, se autoorganizează, ca peste tot în lumea viului (și nu numai), și cooperează pentru a produce structuri noi. La fel cum, în mulțimile secunde, elementele dau, prin compenetrația lor, unități la fel de simple ca ele (dar mai complexe, căci simplul – citează Noica – se opune lui compus, nu lui complex), nedescompunându-se în elementele din care s-au constituit. „Aici nu există reversibilitate, ca la calcule. *Irreversibilitatea* este o lege a vieții și a vieții spiritului, dar s-ar putea să aibă sens (cu termodinamica) și în cele de sub ele”²². Formalismul noician este cel care poate asigura cadrul conceptual pentru explicarea aspectelor calitative ale fenomenelor ireversibile, ce necesită un schimb permanent de energie, informație și materie (pătrunderea moleculelor prin difuzie – trecerea determinațiilor generalului concret în individualul care se formează) între mediul extern și mediul intern. Trecerile acestea de la omogen la eterogen, numite în știință, tranziții de fază, se produc în toate procesele evolutive, de la cele fizico-chimice: magnetism, lichefiere, vaporizare sau supraconductivitate și cele biologice la cele din științele spiritului sau creațiile tehnice ale omului precum laserii. În cazul structurilor chimice, al tranziției gaz-lichid (lichefiere sau vaporizare) de exemplu, *declanșarea* fenomenului are loc în momentul în care o determinație (un parametru relevant: presiunea sau temperatura, în cele mai multe cazuri) atinge o valoare critică și are loc „saltul calitativ” la starea de ordine. Noua structură nu poate fi însă ocupată dintr-odată de răspândirea de unde pornite de la vibrația originară. Oscilațiile, care se propagă de la o stare la alta, parcurg mai întâi o regiune limitată și apoi, treptat, ocupă tot spațiul: are loc mecanismul de nucleație. Dacă se depășește pragul de nucleație, tranziția se produce (starea gazoasă se transformă, de exemplu, aproape instantaneu într-un lichid). Cu cât este mai puternică și mai rapidă „comunicarea” în cadrul sistemului (cu cât crește eficiența mecanismului de difuzie), precum și cea a mediului extern cu regiunea fluctuantă (produsă de vibrația originară), cu atât se amplifică (crește în complexitate) fluctuația (determinația semnificativă, varietatea,) ce apare în această regiune și se răspândește în întreg sistemul, iar acesta devine mai stabil. Sub pragul critic, amplitudinea oscilațiilor scade, fluctuația regresează, devine ne semnificativă și posibilitatea apariției determinației relevante (a varietății care devine specie în cazul structurilor biologice) tinde către zero. Se poate ușor constata, parcurgând *Teoria mulțimilor secunde*, că toate aceste fenomene complexe sunt aplicații

²¹ Cf. Constantin Noica, *op. cit.*, p. 151.

²² *Ibidem*, p. 160.

propriu-zise ale logicii lui Hermes. „Elementele mulțimilor secunde, elemente ce sunt ele însele nuclee de realitate și gândire ca fiind unități sintetice, intră prin compenetrare într-un proces de continuă nucleație. Unități noi, cu simplitatea lor, își fac ivirea, fulgurant spunea Leibniz, prin salt calitativ s-a spus după el. Înăuntrul mulțimilor secunde sunt de conceput ritmuri ale simplității sau niveluri urcătoare în complexitate ale ei”²³. Logica clasică și logica matematică nu se pot aplica acestor fenomene. Că formele logico-matematice referitoare la relațiile dintre indivizi și clase sau cele referitoare la relațiile dintre clase²⁴ nu se pot aplica științelor biologice, unde *aparent* ar fi vorba despre clase și mulțimi, s-a constatat de multă vreme. Iar teoriei evoluționiste cu atât mai puțin. Ea se poate aplica doar parțial structurilor de autoorganizare, pentru că o logică a lui „cum este” nu poate defini conceptele de bază ale științelor complexității. Nici logica clasică nu poate descrie asemenea procese, atât timp cât ea rămâne o logică a esenței, nu a fenomenului. Ceea ce trebuie pus în discuție în aplicațiile logicii constituite asupra sistemelor complexe din lumea vie este legitimitatea aplicării formalismului lor la faptele naturale sau spirituale. Dar motivul cel mai important, pentru care cele două logici nu se pot aplica acestora, este faptul că ele nu pot da seama de procesul nucleației, proces în care intră „nuclee de *realitate și gândire* ca unități sintetice”. De acesta, poate da seama, cu formele sale logice: holomerul și krinamenul, logica lui Hermes. În exemplul de mai sus, apariția unei vibrații creează, în primul moment, un câmp fluctuant și apar regiuni (părți) ce ies din contingentă (din omogenitate), în care partea va fi într-un anumit raport cu întregul (toată regiunea), așa cum „câmpurile logice se exprimă, în primul moment, printr-un holomer”²⁵. La apariția unei „catastrofe” (a saltului brusc, a singularității), a disocierii, partea se va comporta după o lege descrisă de o ecuație cu una sau două variabile. În funcție de parametrii (determinațiile) mediului extern, posibilitățile de manifestare vor crește de la șapte la infinit. Disociația fundamentală poate descrie o infinitate de forme sub care pot apărea nuclee de ordine. Cele mai răspândite sunt: cuta, colțul, fluturele, coada de rândunică și umbilicul. Cuplarea logică – germenul formalismului acestei logici – nu se face printr-o judecată integrantă, prin ridicarea directă a individualului în general, ci prin acoperirea dintre determinațiile individualului și cele ale generalului (acoperire hotărâtă de diferitele modalități ale raportului între individual și general)²⁶. Dintre aceste modalități, krinamenul reprezintă raportul dintre nedefinit și infinit care, după Noica, este criteriul logic prin excelență. Procesul de nucleație este atunci o aplicație a krinamenului. El are loc ori de câte ori nedefinitul individualului trece în infinitatea suscitată de general. „Apare astfel o limită care nu limitează și, cu ea, un informant”²⁷, adică crearea de ordini locale, așa cum se întâmplă cu apariția structurilor disipative. Logicul trebuie să țină cont: de trecerea de la omogen la eterogen (prin operația disociației fundamentale); de declanșarea unor astfel de fenomene (vibrația originară ce se

²³ Constantin Noica, *op. cit.*, pp. 160–161.

²⁴ Alexandru Surdu, *Logica clasică și logica matematică*, București, Editura Științifică, 1971, p. 157.

²⁵ Constantin Noica, *op. cit.*, p.31.

²⁶ Cf. Constantin Noica, *op. cit.*, p. 211.

²⁷ *Ibidem*, p. 219.

amplifică dând naștere unui principiu organizator: individual-generalul ca prima formă logică) și de desfășurarea lor (de la krinamen ca judecată), în care între subiect și predicat se pot interpune determinații ce dau naștere triunghiului logic – corespondentul în *Scrisori* al modelului ontologic, până la „împlinirea synalethică, la capătul căreia poate începe reacția în lanț a inferențelor, respectiv a câmpurilor oscilante, în jurul temei”²⁸.

Împlinirea synalethică va trece, din perspectiva sistemului, prin patru stări:

1) Starea indistinct, nedisociabil – starea omogen-germinativă a elementelor (undelor) ce se propagă liber, înainte de intersectare;

2) Starea indistinct, disociabil – starea statistică, a holomerului ca individual statistic, ca unitate indistinctă urmată de disociația fundamentală sau trecerea mediului extern în mediul intern (= depotențarea elementului (generalului concret) = închiderea într-un individual);

3) Starea distinct, disociabil – starea analitică, starea holomerului ca unitate distinctă (= individualul logic) în urma disocierii și trecerea nedefinitului în infinitate;

4) Starea distinct, nedisociabil – starea sintetică, a compunerii ce urmează disocierii și apariția krinamenului = judecata extinsă la lucruri, ce va deschide către elementele din care a provenit.

Starea a patra este starea trecerii mediului intern în mediu extern, urmare a procesului invers: ieșirea elementului din depotențare ca rezultat al operației de compenetrare, „care dă unități tot mai cuprinzătoare, cu trimitere la unitatea finală, care nu este, dar se face”²⁹. Cercul adevărului întemeiate se închide.

²⁸ *Ibidem*, p. 230.

²⁹ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 158.